

5.

Berzeviczy Gergely' Életírása.

— Nihil immortale tenemus
Pectoris exceptis, ingeniique bonis.

Ovid.

Tudós és lelkes Hazánkfiának, néhai Berzeviczy Gergely Úrnak, f. e. Bőjt elő hava' 23-kán történtt váratlan halálát, már az újság levelek kihirdették. — E' jelenvaló biográphiai esméretek a' boldogúlttnak tulajdon kéziratjából vannak véve; a' Tudományos Gyűjteménynek pedig szánom azokat, mivel azt tartom legillendőbb helynek egy hazai Tudósnek emlékezetére. Valamint ő míg élt, ellensége volt minden kérkedésnek 's fény-üzésnek: úgy én előadásom' fő törvényének esmérem azon pompa nélkül való egyszerűséget, a' melly egyedül alkalmas a' valóságos érdem' lerajzolására.

Berzeviczei 's Kakas - Lomniczi Berzeviczy Gergely, több Ts. Ns. Vármegyé' Táblalirája, az Augustana Vallástételt követő Tiszamelléki Fő Tiszteletű Superintendenzia' Kerületbéli Inspektora, 's a' Göttिंगai Királyi Tudományos Társaságnak Tagja, született 1763-ban, Szent Iván' hava' 15-kén, Kakas - Lomniczon Szepes Vármegyében, Össeinek hat századok ólta birtt jószágán. Nemzetségről, a' melly úgy is ország szerte esméretes, 's már a' Tudományos Gyűjteményben is érdekeltetett, itt bővebben értekezni felesleg való volna; —

Nam genus, et proavos et quae non fecimus ipsi,
Vix ea nostra voco. —

De Berzéviczy Gergelynek, — egy régi dicső Tör'sök nem méltatlan ágának, — személyes érdeme, diszére szolgált mind nemzetségének, mind hazájának.

Még gyenge korában, t. i. 1772-ben, elvesztette édes Attyát, Berzeviczy Sándort, előkelő rangú és értékű Nemest, kinek példás vallásossága 's a' tudományokhoz vonszó szeretete, legjobb örökségül a' fiúra szállott. Emennek nevelését azolta igazgatta nagy elméjű 's felemelkedett szívű édes Anyja, Grádeczi Stansith Horváth Borbála, 's ennek Testvérje, Horváth Imre, Szepes Megyéjének nagy emlékezetű Al-Ispánya. Kilépvén a' gyermek korból, a' szép reményű Ifjú Podkoniczky' vezérlése alatt, a' tudományoknak élt a' Késmárki Lyceumban. Onnét a' törvényes praxisra ment Vay Istvánhoz Szabolcs Vármegyébe, kinél mivel a' Tiszán túl lévő Reformatusok' Fő Curatora volt, az akkor újonnan kihirdetett Tolerancia' időpontjában, bő gyakorlása volt az egyházi dolgokban, melly által fundamentoma vetődött mind azon vallásbéli felvilágosodott buzgóságnak, mind pedig a' hazai protestáns Egyház' állapotjával való ama mély és tökéletes megesmerkedésének, melly által utóbbi életében annyira megkülömböztette magát, 's azon Egyháznak egyik fő oszlopává lett. 1783-ban Pestre ment, hol a' Tek. Kir. Tábla Juratussának, 's nem sokára azután Prókátornak is felesküdt.

De a' Tudományok' szeretete, meg nem engedte, az Ifjúnak, hogy kiformaltatásának ezen pontján megálljon. A' Német Országi Fő Oskolák nagy híre kecsegtette, 's így 1784-ben Mind-szent havában Göttingába ment által. Ott való mulatásának legnagyobb befolyása volt, mind

tudományos, mind erkölcsi képzésére; tulajdon kifejezése szerint, Göttingába való érkezésével olyan érzésekkel tölt el, mint a' Tisza-mellyéki térség' lakosa, [midőn legelőször a' Tátra' tetejére felszáll. Schlözer, Beckmann, Spittler, Pütter, Meiners, Féder Professzoroknak nem csak tanításával élt, de mindennapi társalkodásával is; erkölcsi karakterének formálására leghathatósabb befolyása volt Fédernek, kiről későbbi éveiben is megilletődés nélkül soha sem beszélhetett. Azon társaságbéli körökhöz tartoztak az akkor Göttingában tartózkodó Angoly Princzek, nemkülömben Nassau és Lichtenstein Herczegek is.

Göttingában való mulatása közben több Német Udvarokat 's Universzításokat is látogatott; 1786-ban ősszel Párisba utazott, 's ott az Austriai Hövet különös pártfogása alatt három hónapig mulatott, Versaillesban is a' Királyi Udvarnál bévezettetett. Franciaország akkor már is elejbe ment azon rémitő felforgatásnak, a' melly utóbb Európát megrendítette; ott, a' sokféle politikai vélekedéseknek 's feleketeknek csata-piaczán, Berzeviczynek bő alkalmatossága volt, tulajdon politikai theóriájának 's nézéseinek megrostálására 's igazítására. Párisból az Austriai Hövet ajánló leveleivel, ki Depesseket is bizott reá, elment Brüsszelbe, hol akkor az Austriai Kormányozónak Herczeg Albertnek Széke volt; onnét pedig egynehány hetek múlva Angliába által evezett, 's ott mint August, Erneszt és Adolf Princzeknek Göttingai esmérőse, a' Királyi Udvarnál megkülömböztetéssel fogadtatott. Tudós Földije Reviczky ki akkor Londonban Austriai Hövet volt, sok interesszáló esmérétségekre nyújtott alkalmatosságot, a' többi közt Paoli Korsza

Generálissal is. Angliában négy hónapig mulatott, melly idő alatt nemes, embert szerető szivén el törülhetetlen bényomást tett az Angliai népnek szerencsés, 's magát jól bíró állapotja. Hasonló szerencsében kívánta volna ő hazánk' népét is részesíteni, 's azolta Magyar Ország' kereskedésének előmozdítására, 's a' Magyar paraszt' sorsának megjobbítására, két legkedveltebb Ideája maradott egész életének.

Angliából Hollandiába igyekezett menni, de, a' Német Alföldi pártütés már lobbanó félben lévén, kéntelen volt Brüsszelbe, 's onnét Frankfurtba vissza térni. Más rendbéli szándékát is, melly szerint Olasz ország' klasszikus földjét, 's Helvézia' természeti csudáit kívánta látni, semmivé tették a' környülállások; 's így egyenesen Bécsbe vissza tért. Itt, a' Világosodásnak 's pallérozásnak ama nagy lelkű pártfogója, József Császár, hosszú személyes audienciában maga méltóztatott megvi'sgálni a' Külföldön szerzett esméreteit; 's meglegedvén véle, azon kegyelmes ígérettel bocsátotta el, hogy előmozdítására gondja lészen.

Egy pár hónapig tartott Bécsben való tartózkodása után, utólyára 1787-ben ősszel Kakas-Lomniczra vissza érkezett, édes Anyjának kimondhatatlan örömére, ki őtet mint egyetlen egy fiját, (Attyának többi gyermekei más házasságból lévén), igen nagyon szerette.

Otthon mindjárt Szepes Vármegyének tiszteletbéli Jegyzőjévé, (utóbb számos Vármegyék' Táblabirójává), kineveztetett: 1788-ban pedig mint Praktikáns a' Nagy Méltóságú Magyar Helytartó Tanácshoz által ment. Concipista lettére, mint az Országos Commissáriátusnak egyik Tagja jelen volt a' Török háborúban; később mint jelen nem lévők' Követje az

1791-diki Ország gyűlésén, és az Evangélikusok' Synodussán. 1795-ben lemondott hivataláról, 's meggyengültt egészséggel haza tért.

Azóltá szinte haláláig élt ősi jószágában a' Karpathus bércei alatt, mellyeknek gyakori látogatásában lelke felemelkedést, 's enyhülést talált, midőn kedvetlenségek érték. Ő, a' legelsőeknek egyike, lelkes és ízletes leírások által esmértette meg a' Karpathus jelességeit a' hazai és Külföldi tudós világgal. Házánál megfordúltak 's mindenkor szívességgel fogadtattak azon idegenek, kik a' Karpathus látása végett csak nem minden idén megjárják Szepes' Vidékét. 1806-ban szerencséje volt Ő Cs. Kir. Fő Herczégét, szeretett Nádor Ispányunkat egynehány napokig házánál tisztelni; 1810-ben pedig tíz esztendő fija Titus, Ő Cs. Kir. Fő Herczégét, János Austriai Fő Herczeget, a' Kolbachi vízómlás mellett köszöntötte meg egy rövid beszéddel.

Egyébbaránt szerencsés magánosságát sokféle közhasznú javításokra fordította, így a' többek közt sokat fáradozott a' turfa' ásásának béhozásán, mellyről a' Prof. Schëdius' esméretes folyó-írásában egy jeles értekezést is kihirdetett. 1796-ban kereskedéshéli czélből Danczkára utazott; melly utazásnak gyümölcse volt nevezetes, 's méltán híressé lett, de más nyelvekre is fordított munkája: *De Industria et Commercio Hungariae Leutschoviae* 1797. — Fellehet tenni, hogy ezen könyv tudós Hazánk-fijai közzül egyik előtt sem esméretlen; a' Georgia Augusta is, hajdani tanuló Tagjának ebbéli produktumát örömmel fogadta, 's a' híres Schlözer méltó dicsérettel recenzeálta.

1797-ben A' Szepesi felkelő Sereg' Kapitányának választatott, de ebbéli munkásságát

csak hamar félbe szakasztotta egy súlyós betegség, mellyből csak sokára azután fellábadott. Ezen idő pontba esik az ő második munkája is: *De conditione et indole rusticorum in Hungaria*, a' melly titulus, censura és a' Szerző' híre nélkül kinyomtatott Lőcsén néhai Máriássy Jó'sef' költségén. Nem csuda, hogy ezen munkácska nem olly közönséges jóvállással fogadtattott, mint az első, 's hogy arról hazánkban igen külömb külömbféle ítéletek hozódtak: de a' munka foglalattjáról hozott ítéletek minden külömbfélesége mellett is, a' Szerzőnek nemes, és önn haszna' keresésétől távol lévő czélját kérdésbe vonni nem lehet.

Az 1806-diki Francz-moszka háború alatt ismét Varsóba utazott, 's ez az utazas is gyümölcsöt termett a' hazának: tudniillik nem sokára azután kihirdette: *Ansicht des Asiatisch — Europäischen Welthandels nach dem jetzigen Zeitbedürfniss*. Ezen munkácskának fő ideája az Indiai kereskedés körül forog, mellynek a' Moszka és Austriai Birodalmokon keresztül való mēnését a' Szerző óhajtja eszközöltetni: de kiadása elkésvén, 's így mind az 1809-ben újjonnan kiütött háboru, mind pedig az Adriai' kereskedésnek kedvellőji miatt, figyelmet nem gerjeszthetvén, 1814-ben jelent meg új formában, melly a' Bécsi Congressusnak volt dedicálva, 's kiváltképpen az északi kereskedést tárgyazta.

1801-ben új pálya nyílt Berzeviczy', közhasznú munkásságának, midőn Annyának testvére, Királyi Tanácsos és Szepes Vármegyei első Al-Ispány, Grádeczi Stansith Horváth Imre' halála után, az Augustai Vallásbéli Tisza mellyéki Szuperintendenciának kerületbéli Inspektorává választatott. Ezen hivatalban,

mellyben a' k o p a s z R o u t i n e semmit sem viszen véghez ; — mellyhez kívántatik forró, de felvilágosodott buzgóság, tántoríthatatlan állandóság, győzhetetlen türedelem, minden áldozatokra elszántt akarat ; — mellynek jutalma nem fény, nem gazdagság, hanem egyedül a' közönség bizodalma, és áldása ; — ezen díszes, de terhes hivatalban ő 21. esztendeig szinte haláláig híven fáradozott ; — ebben fejtette ki nagy lelkének legszebb tehetségeit ; — ennek szentelte erejét, 's értékét ; — ebben, a' jónak, szentnek, igaznak virágoztatására szünet nélkül fáradozott, küszködött, szenvedett is. A' közönséges szánakodás, mellyet hirtelen halála minden kivétel nélkül okozott, legjobb dicsérő beszédje érdemének. Ritkán múlt egy esztendő, hogy a' Vallás' dolgában vagy Bécsbe, vagy Pestre nem utazott volna. Az ő fáradhatatlan munkássága teremtette a' Districtuális Casszát, és a' Studiorum Fundust ; mellyekből sok szegény tanuló Ifjak, Stipendiumokkal felsegíttetvén, áldják emlékezetét. Ő hozta be a' C o o r d i n a t i o R e i E c c l e s i a s t i c a e neve alatt azon egyházi Szer tartást, a' melly ezen Szuperintendenciában sinór mértékül szolgál és más Szuperintendenciáktól is jóvállással és köszönettel fogadtatott. A' főbb Oskolákat, mellyeket a' Német országi Universzításokkal egyetemben, mint a' Protestantismus' fő Oszlopaít úgy tekintett, különösen részeltette gondviselő pártfogásában. A' mindennemű papi és oskolai hivatalokban lévők, a' tanuló Ifjúság, az elnyomottak, ügyefogyottak, üldözöttek érzették jóltévő kezét, és segítő karját ; hozzája folyamodtak mind azok, kiknek gyámolító, tanácsadó volt szükségek.

1802-ben a' Göttingai Királyi Tudományos Társaság maga Tagjának kinevezte, 's az abbéli Diplomával tisztelte meg. Ugyan azon esztendőben házasságra lépett Báltya' leányával, Berzeviczy Theré'siával; ennek sokra terjedő 's ki mívelt elméje, és különös felemelkedésű szive, valamennyi nagy és fellengző gondolatjait, nézéseit, vágyásait tisztán visszahangoztatván, szintén 20. esztendeig szépitette munkás és gyakran terhes életét. E'szerencsés házasságnak gyümölcsei közzül, csak egyetlen egy 1800-ben született férjfi magzat van hátra; ki az atyai talentumok' örökösse, édes anyjának böles igazgatása alatt, a' Haza' és a' Vallás' szolgálatjára nevelődik.

1807-ben érte Berzeviczy Gergelyt az a' fájdalom, hogy mélyen tisztelt édes Anyja, életének 72-dik, esztendejében meghalálozott. Ezen veszteség után, 1800-ben született fijának nevelése legfőbb gondja volt.

1822-ben Bőjt elő hava' 23-kán estvéli 11. órakor, alig két napig tartott betegeskedése után, meglepte a' na, y dicső embert a' halál; de nem, a' Posonyi Újság' állítása szerint, minnekelötte az Orvost hitták volna, hanem az Orvos' jelenléttében, ki is két órával az előtt, eret vágatott volt rajta, a' tüdőgyulladásnak elejét akarván venni. Azomban hirtelen és előre nem látható guta ütés egy szempillantás alatt szakasztotta el becses életének fonalát.

Stat sua cuique dies; breve et irreparabile tempus
Omnibus est vitae; sed vitam extendere factis
Hoc virtutis opus. —

Berzeviczy Gergelyről mondhatni, hogy hivatalbéli kötelességének tellyesítésében találta a' halál; mert még halála előtt való est-

ve', (22. Febr.) Currentális Leveleket írt alá, 's mintegy halálát sejdítve azt mondotta: „Ezeket ma el kell végezni, mert érzem, hogy súlyos betegségbe esem.

Böjt elő hava' 27-kén a' Rakas Lomniczi Sírholtba eltemettetett; stemérdek sokaságú ké-sérők jelenlétében. A' protestáns közönségen kívül, vigasztalhatatlan Özvegye 's egyetlen egy fija síratják halálát:

— — cui pudor, et justitiae soror,
Incorrupta fides, nudaque veritas,
Quando ullum invenient parem?

A' tudós világban szerzett érdemeit többnyire már fellyebb említettük: az említett munkákon kívül találtak tőle értekezések több rendbéli folyó írásokban, 's nagy számú kéziratok is találtattak halála után. Ő nevezetes helyet foglal hazánk' ama Tudósai között, kiknek írásai hazánk' állapotját a' Külfölddel esmértették; a' Monárchia híres Tudósaival nagyobb részint levelezésbéli öszveköttetésben volt.

Mit vesztett benne a' Magyar mind két váláson lévő protestáns Szentegyház, legjobban elítélhetik annak Elöljáróji; de tudják és érzik azok is, kik egyházi Kormányozása alatt éltek, 's bölcs munkásságának gyümölcseit szedték. A' Tisza mellyéki Szuperintendenzia' valamennyi templomaiban, és főbb Oskolájiban halotti tisztelet tartatott emlékezetére. Szálljon az ő Lelke mind azokra, kik utánna lesznek!

Karakterének legkitetszőbb vonása volt az, a' mit a' Németek Humanitát neveznek, (nem lévén se a' deák humanitásnak, sem a' magyar emberségnek amazzal fel érő értelme, köntelen vagyok ama deákos ugyan, de egés-

szen mégnémetesedett szóval élni.) Ezen humánitásnak gyönyörű lelke, minden cselekedeteiben, 's akár ki, még ellenkezői iránt is való maga viseletében érezte bájoló erejét. Szeretete áltölelte az egész emberi nemet kinekinek örömet szolgáltat; a' jónak diadalma a' gonoszon, a' világosságé a' homályon, éltető, melegítő principiuma vólt szép életének.

Lehetetlen, hogy egy olly rendkívül való Lélek soha sem érzette volna a' mindennapi világnak alacsonyosságát. Elkedvetlenedvén néha ennek szomorító tüneményein a' Római Classikusoknál, a' kiket különösen tisztelt, és a' Mú'sikában, mellynek kiváltképpen nagy esmérője, és gyakorlója volt, kereste 's találta felvidülését.

Most már idvezültt lelke más Sphaerákban lebeg; — Biographja, pedig ecsetét leteszi azon óhajtással, hogy az a' jó, mellynek ő itt magvait vetette, a' Hazának, a' Vallásnak, a' Tudományoknak bő gyümölcsöket teremjen. Nyugalom hámvának! —

6.

A' nyugvó j-ről, Nemzeti nyelvünkben. Tek. Trattner János Tamás Úrhoz.

Nemes Hazafi, kedves Barátom Uram!

Hogy én az Urat Barátom Uramot a' minap — Octoberben — egykor nála létemben a' Vay, névnek hibás ki ejtéseért — mert V a j-nak monda azt — megszólítám 's megigazitám, mintegy